

תורה ומדינה הלכה למעשה - סוגיות בסיסיות במסחר - יורד לאומנות חברו

ראשי פרקים

1. יורד לאומנות חברו באדם המתגורר באותו רחוב, באותה העיר ובעיר אחרת
2. דין יורד לאומנות חברו כאשר גורם לו לרדת מנכסיו
3. דין יורד לאומנות חברו במסחר וירטואלי ובאדם המתגורר באותה מדינה אך בעיר אחרת בימינו
4. שיווק פירמידאלי ומכירה במחירי הפסד ע"פ תורה
5. היחס בן דין יורד לאומנות חברו לבין דין עני המהפך בחררה וההשלכות הנובעות מכך

1. יורד לאומנות חברו באדם המתגורר באותו רחוב, באותה העיר ובעיר אחרת

הגמ' במסכת בבא בתרא דנה בגבולותיה המוסריים והערכיים של התחרות העסקית ע"פ תורה. רב הונא אומר, שאדם הגר ברחוב מסוים אשר הקים חנות ברחובו, לא יכול חברו בן אותו הרחוב להקים חנות המתחרה, באותו ענף עסקי, משום שיכול האדם שפתח את החנות ראשון, לטעון כנגד חברו בן אותו הרחוב, אשר מעוניין לפתוח את החנות המתחרה, שהינו פוסק את חיותו וגורם לו בכך הפסדים רבים. לעומת דעתו של רב הונא הנ"ל, אומר רב הונא בריה דרב יהושע, שלמרות שבן הרחוב כבר פתח חנות בתחום מסוים, יכול בן אותו הרחוב לפתוח חנות מתחרה. נראה שהסיבה אשר סובר כך רב הונא בריה דרב יהושע הינה, שהרי בסופו של דבר הרחוב שייך לשניהם, וקשה לומר לבן הרחוב השני, אשר מתחרה בראשון, שהינו פוסק חיותו של הראשון. שהרי באותו אופן יכול בן הרחוב השני לטעון כלפי הראשון, שמכיוון שאינו מאפשר לו לפתוח עסק מתחרה לו, ממילא הראשון הוא זה שפוסק חיותו של השני, ולא דווקא להיפך. מוסיף רב הונא בריה דרב יהושע ואומר, שלמרות שהתחרות בתוך הרחוב בין בני הרחוב עצמם, הינה לחלוטין לפתוחה, ויכול בן הרחוב לפתוח עסק מתחרה לחברו, אם יבוא בן עיר אחרת וירצה לפתוח עסק בתוך עיר שאינו נמנה על תושביה, יכול בעל העסק המתגורר בעיר למנוע ממנו לעשות כן. נראה מכך שרב הונא בריה דרב יהושע נמנע מלהביא לדבריו סברא, סברתו הבסיסית לכאורה, הינה כסברת רב הונא. היינו, שלמרות שבן הרחוב אינו יכול לעכב על חברו בן אותו רחוב מלפתוח עסק מתחרה לו, ואינו יכול לטעון שהינו פוסק חיותו כפי שהבאנו לעיל, שהרי הראשון במניעתו פוסק חיותו של השני, כאשר בא בן עיר אחרת, יכול בן העיר הנוכחית למנוע ממנו לפתוח עסק אחר, משום שפוסק חיותו. על שיטתו זו יש להקשות, מדוע כאשר מדובר על בן עיר אחרת סברת פוסק חיותו חוזרת להיות רלוונטית, בעוד שבאותו רחוב סברא זו אינה רלוונטית, למרות שיש במניעה מלומר סברא זו הרבה מן האמת. משום שגם האדם שמונעים ממנו לפתוח את העסק המתחרה, הינו ניזוק מכך, דבר שלכאורה נכון גם במידה והינו בן עיר אחרת. מסייג רב הונא את דבריו ואומר, שבמידה ואדם זה המתגורר בעיר אחרת משלם מיסים מסוימים לעיר זו, נחשב הוא לעניין זה כבן העיר הזו, וממילא לא יוכל בן העיר הנוכחית למנוע ממנו לפתוח את עסקו בעירו, משום שכאמור באופן זה נחשבים שניהם בני אותה העיר. שאלה נוספת שיש לשאול על סברא זו, המוסכמת לכאורה לכל הדעות, ונחלקו רק באילו מקרים יש לאומרה, מהי כוונת הגמ' באומרה פוסק חיותו. לכאורה מלשון הגמ' נראה שהכוונה שאדם זה פוסק חיותו של חברו באופן מוחלט, עד כדי כך שלא יכול עוד להתקיים כלל. אולם לכאורה, לא בכל מצב של תחרות עסקית על אותו פלח שוק בדיוק, מגיעים למצב כה חוסר כדאיות כלכלית להמשיך להתעסק בעסק זה. לעיתים רבות מה שנגרם כתוצאה מתחרות עסקית זו, שהרווחיות של בעל העסק, שהייתה לו לפני כן בלעדיות בשוק באזור זה, יורדת באופן ניכר, אך כאמור לא תמיד מגיע עד למצב של חוסר כדאיות כלכלית מוחלטת. מדברי הגמ' עולה לכאורה, שמחלוקתם של רב הונא ורב הונא בריה דרב יהושע, הינה למעשה מחלוקת תנאים. הגמ' מביאה ברייתא לפיה לדברי רבנן, אדם יכול לפתוח חנות מתחרה בצד חנות של חברו, משום שיכול לומר לו המתחרה: אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי. אמירה זו הינה סברא מרכזית ביחסם של חז"ל לתחרות העסקית, לפיה כיוון שלמעשה אדם עושה בתוך שלו, גם אם הינו גורם בכך נזק וירידת רווחים משמעותיים לחברו, אינו מזיק לו באופן ישיר, אלא מנסה לקדם את רווחיו, ורק כנגזרת של מעשה זה מפסיד חברו מקצת מנכסיו. לכן מתירים חז"ל לשיטת רב הונא בריה דרב יהושע, לכל הפחות לאדם המתגורר בעיר בה פותח הוא את עסקו, להקים אותו, אף שבכך גורם נזק עקיף לחברו כאמור. לעומת זאת לדעת רשב"ג גם כאשר מדובר על בן אותה העיר, וממילא גם אם מדובר על אדם המתגורר באותו רחוב ושכונה, לא יכול הוא לפתוח עסק מתחרה לחברו. נמצא שרב הונא סובר כרשב"ג, ורב הונא בריה דרב יהושע סובר כרבנן. מדברי רב הונא בריה דרב יהושע אשר התקבלו להלכה כפי שיובא בהמשך עולה, כי התורה רואה לנכון לאפשר תחרות עסקית מתוך ראייה קפיטליסטית, המאפשרת לכל אחד לעשות בתוך

שלו כרצונו. אולם אין התורה מאפשרת תחרות אגרסיבית מדי כפי שיבואר בהמשך, ובכך אינה מאפשרת שלטון קפיטליסטי מוגזם הרומס את צרכיו הבסיסיים של האחר, רק מפני שהאדם עושה בתוך שלו ואינו מזיק לחברו באופן ישיר.

2. דין יורד לאומנות חברו כאשר גורם לו לרדת מנכסיו

ע"פ יסוד המחלוקת הנ"ל, שלהבנת הגמ' כאמור הינה למעשה מחלוקת תנאים מבין הרא"ש וכן ראשונים נוספים, שהלכה כרב הונא בריה דרב יהושע. משום שלמעשה גם אם יש לרב הונא על מי להסתמך - דעת רשב"ג, דעתו הינה דעת יחיד בסוגיה, בעוד שדעת הרבים החולקת על רשב"ג, מתאימה יותר לדעת רב הונא בריה דרב יהושע, אשר מקבל עקרונית את הסברא, שאדם יכול לעשות בשלו כרצונו, כל עוד לא מונע ממתחריו לעשות בשלהם כרצונם. לפי דעת הרא"ש ניתן ללמוד שיש לגיטימציה עקרונית לתחרות עסקית, שהרי רק בכך עיר אחרת, אוסר זאת רב הונא בריה דרב יהושע. באופן זה מבין גם הרמב"ן, ופוסק אף הוא להלכה מסיבה זו כרב הונא בריה דרב יהושע. לעומת הבנת דעת רב הונא בריה דרב יהושע ע"פ הרא"ש והרמב"ן, אשר מבינים שרב הונא בריה דרב יהושע חולק לחלוטין על דעת רב הונא, וסובר שבכל ענייני המסחר באשר הם, בן העיר יכול לפתוח עסק מתחרה לחברו, מבין ר"ת שרב הונא בריה דרב יהושע אומר את דבריו בענייני סחורה בלבד, אך לפתוח עסק קבוע ועומד לצד חברו, אף רב הונא בריה דרב יהושע מודה שאסור לעשות כן, משום שבכך פוסק חיותו של חברו באופן ניכר. לעומת הראשונים הנ"ל, אשר פסקו להלכה כרב הונא בריה דרב יהושע, מובאת שיטתו של האביאסף, לפיה כאשר מדובר על רחוב שהינו דרך ללא מוצא, ותושב הרחוב פתח חנות בחלק הפנימי של הרחוב, לא יכול לדעת האביאסף, חברו אשר גר בכניסה לרחוב, לפתוח חנות מתחרה לחברו, משום שבאופן זה אכן פוסק לחיותו. מדברי האביאסף מבין הב"י, שנוקט הוא להלכה כרב הונא, שכן רחוב יכול לעכב על חברו מלפתוח עסק מתחרה לו, משום שהינו פוסק לחיותו. אלא שבשו"ת הרמ"א מובא, שלא בהכרח צריך לומר שפוסק האביאסף הלכה כרב הונא. להבנת הרמ"א ניתן לומר, שבמצב בו עוסק האביאסף, גם רב הונא בריה דרב יהושע מודה, שיכול חברו לעכב עליו. משום שבמצב זה למעשה, כאשר בן הרחוב פותח עסק מתחרה בפתח הרחוב, אין כל סיבה הגיונית שהקונים יעברו על פתח הרחוב ולא יכנסו לחנות הזו, ורק לחנות של חברו הנמצאת בחלק הפנימי של הרחוב יכנסו, כאשר בשני החנויות מוכרים את אותו הדבר בדיוק. באופן זה מבין הרמ"א לכל הדעות, כיוון שמדובר על נזק ניכר - ברי היזקא כלשונו, אסור לחברו לפתוח עסק מתחרה. אך ניתן לומר לדעתו, שגם לשיטת האביאסף במצב שהינו פחות "ברי היזק", יכול בן אותה העיר ואותו הרחוב לפתוח חנות לצד חברו, ולא יכול הלה לטעון שהינו פוסק חיותו. החתם סופר הולך בדרכו של הרמ"א, ואומר שלמעשה אין כל מחלוקת בין רב הונא לבין רב הונא בריה דרב יהושע. להבנתו רב הונא עוסק במקרה המובא באביאסף בלבד, היינו מקרה בו בעל העסק הקיים נמצא בתוככי הרחוב, והמתחרה מעוניין לפתוח עסק בפתחו של הרחוב, באופן שלא ניתן להגיע לבעל העסק הראשון בלא לעבור על פתחו של בעל העסק השני, באופן זה בלבד סובר רב הונא שהדבר אסור, משום שפוסק חיותו לגמרי. היינו כפי שהבאנו בדברי שו"ת הרמ"א, באופן זה יודה רב הונא בריה דרב יהושע שלא ניתן להתחרות בתחרות עסקית, כאשר כניסה לתחרות זו גורמת שבירת מטה לחמו של בעל העסק הראשון באופן כמעט וודאי, כדוגמת המקרה המובא באביאסף. באופן זה למעשה סובר החתם סופר, שלא רק שבמצב זה כלל אין חולקים על רב הונא כפי שהובא לעיל בדברי הרמ"א, אלא כלל אין מחלוקת בין רב הונא לרב הונא בריה דרב יהושע. כאשר אינו פוסק חיותו של שכנו לגמרי, מותר גם לשיטת רב הונא לפתוח עסק מתחרה לחברו, וכמובא לעיל כאשר מדובר על עסק אשר ישבור מטה לחמו של בעל העסק הראשון, גם רב הונא בריה דרב יהושע יודה שהדבר אסור. להבנתו של החתם סופר, המושג המובא בגמ' שטוען בעל העסק הראשון, שבעל העסק המתחרה "פסיק לחיותיה", משמעוהו הינה שגורם לו להפסיד כסף, באופן כזה שיאלץ לסגור את עסקו לאורך זמן. אולם, כאשר אינו פסיק לחיותיה לגמרי כלשון החתם סופר, ואינו ברי היזקא לגמרי כלשון הרמ"א בתשובותיו, אין כל איסור לפתוח עסק מתחרה. **להלכה בין אם נומר שהלכה כרב הונא בריה דרב יהושע, כפי שאומרים רוב הראשונים, ובין אם נומר שבמצב זה רב הונא בריה דרב יהושע מודה לרב הונא כדברי הרמ"א, או כהבנת החתם סופר בסוגיה, שאין ביניהם כלל מחלוקת בעניין זה, לדעת כל הפוסקים, כאשר פוסק חיותיה לגמרי, וגורם לו לסגור את עסקו עקב פתיחת התחרות, אסור לבעל העסק להקים עסק מתחרה במצב זה, משום שפוסק חיותיה לגמרי.** לכאורה הבנתו של החתם סופר, על אף היותה מתיישבת היטב עם לשון הגמ' בעניין פסיק חיותיה, ובעניין מהלך הגמ', אשר לא מביאה באופן מפורש את העובדה שאכן רב הונא בריה דרב יהושע חולק על רב הונא, וממילא כאמור מבין מכך החתם סופר שאינם חולקים, אינה מתיישבת עם דברי הראשונים הנ"ל, שלדבריהם ישנה מחלוקת בין רב הונא בריה דרב יהושע לבין רב הונא, וממילא לא ברור מניין לרב חתם סופר לחלוק על הבנתו בסוגיה. ביחוד שמוציא החתם סופר מהבנתו זאת השלכה הלכתית חשובה, לפיה בכל מקרה אם מדובר על שבירת מטה לחמו של בעל העסק הראשון, אסור להקים עסק מתחרה, אפילו אם האדם השני גם הוא הינו בן לאותו רחוב או שכונה. על אף שלכאורה מסקנה זו מובאת גם בדברי הרמ"א, שלדעתו, למרות שישנה מחלוקת בין רב הונא ורב הונא בריה דרב יהושע, במצב זה הינם מסכימים, יש להקשות גם על דברי הרמ"א, שמעבר לסברא הפשוטה שבדבר, שאכן רב הונא בריה דרב יהושע מודה לדברי רב

הונא בעניין הזה. הרי לכאורה כל סברתו של רב הונא בריה דרב יהושע כפי שהסברנוה לעיל, מסתמכת על היסוד המוסרי העסקי אותו אומרים התנאים הנ"ל לפיו, אדם יכול לומר לחברו: אתה עושה בתוך שלך ואני בתוך שלי. מדוע אם כן במצב בו הינו גורם לחברו הפסד ודאי עד כדי סגירת עסקו בזמן מן הזמנים, מתבטלת סברא יסודית זאת, של היכולת של כל אדם לפתוח עסקים כאוות נפשו.

3. דין יורד לאומנות חברו במסחר וירטואלי ובאדם המתגורר באותה מדינה אך בעיר אחרת בימינו

כפי שראינו לכל הדעות והשיטות, כאשר מדובר על בן עיר אחרת המעוניין לפתוח חנות מתחרה לחנות קיימת, אשר בעליה הינו בן העיר הנוכחית, אסור לו לעשות כן, כל עוד אינו משלם מיסים לעיר זו. באופן זה פוסקים להלכה כל הראשונים, וכן מביא השו"ע להלכה ואומר, שלמרות שלהבנתו והבנת רוב הראשונים בסוגיה, אין הלכה כרב הונא, ואדם לא יכול לומר לחברו בן אותו רחוב, שימנע מלפתוח עסק מתחרה לו. משום שיכול המתחרה לומר לו אתה עושה בשלך ואני בשלי, והדבר נכון לדברי השו"ע, גם אם מדובר על בן שכונה אחרת, שיכול לפתוח את עסקו המתחרה ברחוב של בעל העסק הראשון, על אף שאינו מתגורר באותו הרחוב, כל עוד הינו תושב אותה העיר. במידה ומדובר על בן עיר אחרת אסור לעשות כן, כל עוד אינו משלם מיסים לעיר זו, כדברי רב הונא בריה דרב יהושע, המוסכמים כאמור על כל הפוסקים כולם. הרמ"א מוסיף ואומר, שגם אם הינו משלם מיסים לעיר זו, לא יכול לפתוח עסק בסמיכות גמורה לעסק הקיים, שהרי סוף סוף גם במצב זה, אינו נחשב בן העיר ממש, אך במקום אחר בעיר יכול לפתוח עסק באופן זה. לכאורה כפי שהקשנו לעיל, לא ברורה סברתו של רב הונא בריה דרב יהושע. שהרי מדוע אינו יכול בן העיר האחרת לטעון כלפי בעל העסק שהינו בן אותה העיר, אתה עושה בתוך שלך ואני בתוך שלי. כיצד השתנה דינו, רק בגלל שאינו בן אותה העיר. החתם סופר מסביר את סברת דברי רב הונא בריה דרב יהושע ואומר, שלמעשה בני העיר הינם כעין שותפים בכל נכסי העיר, לא רק בכך שהינם כולם גרים בעיר ויש להם נכסים משותפים לרווחתם, כספק מים חשמל ושאר תשתיות, אלא גם כלפי כל הרווחים העתידיים לצאת מעיר זו. לכן כאשר אדם שאינו בן העיר מעוניין לפתוח חנות, יכולים בני העיר לעכבו מלעשות כן, משום שלמעשה אינו חלק מהשותפות של העיר, וממילא נהנה מרווחים היוצאים מתוך שותפות זו שלא כדין. ממילא כאשר משלם להם מיסים, מובן מדוע מותר לו לפתוח עסק מתחרה. משום שבכך נכנס לשותפות בעיר זו, וממילא לא יכול בעל העסק הראשון שהינו בן העיר, למנוע בעדו לפתוח עסק זה, שלמעשה כעת הינו משלם לשותפים-בני העיר מס ע"מ שיאפשרו לו להקים את העסק שלו בעיר. ע"פ דברי החתם סופר נראה לומר, שבן עיר אחרת אינו יכול לטעון כלפי האדם עמו מצוי הוא בתחרות עסקית: אתה עושה בשלך ואני בשלי. משום שבמידה ופותח עסק מתחרה בעיר שאינו נמנה על תושביה, ממילא אינו נחשב עושה בתוך שלו, שהרי הקרקע עליה עומדת החנות שלו אינה נחשבת שלו באופן זה. ולכן יכול בעל העסק בן אותה העיר לטעון כנגדו שפוסק חיותו. נמצא לפי סברא זו, שכאשר מדובר על בן אותה העיר לדברי רב הונא בריה דרב יהושע שהתקבלו להלכה, כל עוד אינו פוסק חיותה לגמרי לחברו בעל העסק הראשון, לא יכול בעל העסק הראשון למנוע בעדו מלפתוח עסק מתחרה, גם אם הינו בן שכונה אחרת. שהרי גם אז אכן עומדת בעינה סברת חז"ל שבתחרות עסקית יכול המתחרה לומר: אתה עושה בתוך שלך ואני בתוך שלי. רק כאשר הינו בן עיר אחרת, ואינו משלם לבני העיר מיסים על פתיחת חנותו בעירם, וממילא נהנה מרכוש בני העיר בלא שנעשה שותף להם, אסור לו לעשות כן. לדבריו, אין כל זה קשר לכך שגורם הפסדים מסוימים לחברו, שמצד זה מותר הדבר כאמור, גם אם הינו בן עיר אחרת, אלא הכל תלוי בשותפתו עם בני העיר. ע"פ יסוד זה נראה שבמסחר האינטרנטי והוירטואלי של ימינו, יכול אדם לפתוח חנות אינטרנטית שמיועדת לבני עיר מסוימת, אף שאינו נמנה על תושביה, וכלל לא משלם מיסים לעיר זו, מפאת העובדה שכלל אינו משתמש ברכוש בני העיר, משום שהחנות מתנהלת בעולם הממוחשב האינטרנטי, כל זאת אף אם מתחרה בחברו בן אותה העיר. עוד ניתן לומר לפי יסוד זה, שלכאורה בחנויות שאינן וירטואליות, אשר קיים בהם חלק מוחשי, המחייב הקמת עסק מסוים בתוך העיר עצמה, ע"מ שיהיה מותר לפתוח עסק מתחרה חייב האדם לשלם מיסים לעיר בה פותח הוא את העסק. אולם בימינו דין זה לכאורה הינו כמעט ואינו רלוונטי. משום שכל מי שפותח עסק מסוים, ממילא משלם מיסים על חנותו, וע"כ כמעט בכל מצב ישנה אפשרות לבעל העסק שאינו בן אותה העיר להקים עסק מתחרה לחברו. נראה עוד לומר, שבימינו קשה מאוד לראות עיר העומדת כיחידה בפני עצמה המוגבלת מבחינת יכולת פתיחת העסקים ברשותה לתושבי העיר בלבד. ממילא נראה לומר, שבימינו כל מדינה נחשבת לעניין גבולותיה המוסריים של התחרות העסקית, כעיר בפני עצמה, וכל תושבי אותה המדינה נחשבים כבני אותה העיר, אשר יכולים לפתוח עסקים מתחרים לחבריהם כאוות נפשם, גם אם הינם בני עיר אחרת, כל עוד הינם בני אותה מדינה, ומשלמים מסים למדינה. ורק כאשר מתגוררים במדינה אחרת נחשבים הם כבני עיר אחרת אשר מחוייבים להמנע מלפתוח את עסקם במדינה זו, בלא אישור של הרשויות לכך, דבר שכאמור כמעט אינו רלוונטי בימינו. יסוד זה ניתן ללומדו מדברי המאירי, המביא שיש אומרים שאם נותן מס למלך המולך באותה המדינה, די בכך להיחשב כבן אותה העיר אף אם אינו משלם מיסים לאותה העיר. המאירי אכן דוחה הבנה זו, וכן נראה מדברי הרמ"א להלכה, אשר סובר שישנו צורך לשלם מיסים עירוניים

ולא די במיסי מדינה. אולם נראה שבימנו שהמרחקים הצטמצמו משמעותית, עקב שדרוג משמעותי של אמצעי התחבורה והטכנולוגיה, גם הרמ"א והמאירי יודו, שדי בתשלום מיסי מדינה, ע"מ לפתוח עסקים מתחרים בכל רחבי המדינה, אף בערים שאינו מתגורר בהם.

4. שיווק פירמידאלי ומכירה במחירי הפסד ע"פ תורה

הגמ' מנסה בתחילת דבריה להביא סיוע לדברי רב הונא, אשר אוסר אפילו על בן הרחוב לפתוח עסק מתחרה לחברו בן אותו רחוב, מדבריה במקום אחר, לפיהם אסור לדייגים להתקרב יתר על המידה לפריסת רשת דייג של דייג אחר. לכאורה מבניה הגמ', שהסיבה להרחקה זו הינה, משום שלמעשה הדייגים שיתקרבו יתר על המידה לפריסת רשת הדיג של חברם, פוסקים חיותו, שהרי בכך שעושים זאת, עלול הוא להפסיד הפסד ניכר. הגמ' בדבריה שוללת סיוע זה באומרה, שהרחקת הדיגים אינה משום פסיקת חיותו של הדייג הראשון אלא: "שאני דגים דיהיבא סיירא". רש"י והרשב"א בהסברם לדברי הגמ' אומרים, שכיוון שהדייג כה בטוח שילכוד את הדג, יש בכך מעין איסור גזל מדרבנן. משום שאע"פ שטרם ביצע הדייג כל פעולת קניין בדגים, מ"מ ביטחון זה בהצלחתו גורם לכך, שחז"ל יתייחסו לדייגים המתקרבים לרשת שלו יתר על המידה, כגזלנים מדרבנן. ממילא אין כל הוכחה, שגם בפתיחת עסק מתחרה כך הוא היחס. משום שאין את אותה מידת ביטחון, שהלקוחות יכנסו דווקא לחנותו כתוצאה מכך שפתח אותה, אף בלא כל תחרות, ולכן אין במעשה זה כגזל מדרבנן. הר"י מיגאש מביא בדבריו על סוגיה זו, שלמעשה התנהלות הדיגים הינה כזו, שכאשר ישנם רשתות רבות אף אחד לא יתפוס דגים כלל. ממילא פוסקים הם את חיותו של הדייג הראשון לגמרי, בכך שפורסים רשתות בסמיכות אליו. ע"פ הבנה זו של הר"י מיגאש, במקרה שפוסק המתחרה את חיותו של חברו לגמרי, וגורם לו לחלוטין לפשיטת רגל גמורה, אסור למתחרה זה לפתוח את עסקו. דין זה אינו נלמד מדברי רב הונא, אשר עוסקים להבנת הר"י מיגאש, אפילו באדם שלא נפסק חיותו לגמרי, אלא מדברי הגמ' בעניין חיוב הרחקת רשתות הדייג, מדיג שכבר החל בפריסת רשתו. ע"פ דברי הר"י מיגאש, מובן מניין הביאו האחרונים את הדין של פוסק חיותו של חברו לגמרי, בו מוסכם לכל הדעות, שאסור לפתוח עסק מתחרה. מדברים אלו עולה, שלמרות שכפי שאמרנו אין כלל השלכה הלכתית בימינו, להגבלת המסחר שהובאה להלכה ע"פ דברי רב הונא בריה דרב יהושע. משום שכל עסק באשר הוא משלם מיסים עירוניים וכ"ש מיסי מדינה. אולם ישנה השלכה הלכתית משמעותית מאוד, לדין העולה מדברי הר"י מיגאש המוסכם להלכה, שלא משנה מידת שותפותו של המתחרה בעיר או ברחוב בו מתכוון לפתוח הוא את עסקו. במידה וע"י פתיחת עסק זה יגרום לחברו לפשוט את הרגל, אסור לו לפתוח את עסקו במקום זה, כפי שניתן ללמוד מחובת הרחקת הדייגים מחברם, למרות ששטח הדייג מוגדר כמופקר לכל. מתוך דברים אלו עולה, שההגבלה על תחרות עסקית כאשר גורם לחברו לפשיטת רגל, אינה רק בפתיחת העסק ותו לא, שהרי דין זה כלל לא נלמד מדין פתיחת העסק, אלא מפריסת רשתות דייג, הנעשית דבר יום ביומו. ממילא ניתן לומר, שכל מהלך עסקי באשר הוא, אשר יגרום לחברו הפסד מובהק, ממילא יאסר על חברו לקיימו. דוגמה לדבר ניתן להביא, בכך שישנם מצבים בתחרות העסקית, אשר אחד המתחרים שהינו בעל רזרבות תקציביות גדולות יותר, מוריד את המחירים למחירי הפסד, ע"מ לגרום במודע לחברו בלידת ברירה להוריד אף הוא את המחירים, אך בעוד שהראשון יכול לעמוד במחירי הפסד לאורך זמן, חברו אינו יכול לעמוד בכך, וממילא נאלץ לסגור את עסקו. ע"פ דברינו פעולה זו, שכל מהותה לסיים התחרות בנוק אווט עסקי, אסורה. עוד ניתן להביא דוגמא למהלך עסקי אסור, הנלמד מדברי הר"י מיגאש שנפסקו להלכה הינו, השיווק הפירמידאלי, אשר ביסודו עומד מצב בו אחרוני הסוחרים במסחר זה, יכלו את כספם לריק ויפסידו את כל השקעתם. כל שיווק אשר מחייב הפסד מוחלט של אחד "השחקנים" במשחק עסקי זה, הינו אסור ע"פ דברינו.

5. היחס בין דין יורד לאומנות חברו לבין דין עני המהפך בחררה וההשלכות הנובעות מכך

המשאת בנימין מגדיר ומברר את היחס של חז"ל לכל נושא גבולות הגזרה המוסריים של התחרות העסקית, ובין השאר מסביר את היחס בין דין עני המהפך בחררה עליו למדנו בעבר, לבין דין יורד לאומנות חברו. לדברי המשאת בנימין, כאשר מדובר בדין עני המהפך בחררה נקרא רשע בלבד, ולפי רוב הפוסקים אותם הבאנו בעבר, אין להוציא מהאדם את אשר הצליח לקנות באופן זה שאינו הגון. אולם, כפי הנראה מברור דבריו של החתם סופר בדברי המשאת בנימין, בדין יורד לאומנות חברו באופנים האסורים יש משום גזל מדאורייתא, וזוהי משמעות דברי הגמ' שיכול בעל העסק הראשון לעכב על מעוניין להתחרות בו. ע"פ דברינו לעיל דברי החתם סופר מובנים, שהרי במצב שאדם יורד לאומנות חברו ופוסק חיותו לגמרי, נחשב הדבר, עקב הטורח הגדול שעשה הדייג ובטחונו הרב בכך שהדיגים יגיעו לרשת שלו, כגזל. להבנת החתם סופר, מדובר אף בגזל מן התורה ולא רק מדרבנן, משום שעקב טרחו הגדול של הדייג ובטחונו הרב בהצלחתו, השתמשו חכמים בכוחם ושיוו למצב זה תוקף של גזל מדאורייתא כפי שמוכיח החתם סופר. גם במצב בו מדובר על אדם שאינו תושב העיר, ומעוניין לפתוח עסק מתחרה בעיר,

נחשב הדבר כגזל מן התורה, אף שאינו שובר מטה לחמו של חברו לגמרי. שהרי כפי שהוכחנו, השטח אינו שייך לו, וממילא משתמש בשטח בלא רשות בעליו, וממילא מוגדר הוא כגזלן מדאורייתא. מפאת עובדה זו, שבניגוד לדין עני המהפך בחררה, בו האדם מוגדר כרשע בלבד, ביורד לאומנות חברו יש משום גזל מדאורייתא, נראה שאין להסתפק בטוב ליבו של בעל העסק המתחרה, שלעיתים עצם האיסור לא יניא אותו מלגרום לחברו פשיטת רגל ולהורידו מנכסיו ע"י תחרות עסקית אגרסיבית מזי. יש למוסדות המדינה (משרד הכלכלה וכו') להקצות משאבים לנקיטת צעדים משמעותיים כנגד אנשים אלו, ולחוקק חוקים אשר ימנעו מבעלי העסקים לנקוט בתחרויות עסקיות שאינן מוסריות ע"פ תורה. עוד נראה ללמוד מסוגייתנו, שמוטל גם על משרד הכלכלה, להקים גוף אשר יסייע לבעלי עסקים לבדוק היטב את הכדאיות הכלכלית שיש בפתיחת עסקם המתוכנן, ע"מ לוודא שאינם גורמים לעצמם לכלות את ממנום ומרצם לריק, מתוך חוסר ראייה כלכלית נכונה. זאת מתוך העולה מסוגייתנו, שחז"ל עשו כל מאמץ להימנע ממצב בו אדם יורד מנכסיו, עד כדי מניעת אפשרות תחרות עסקית כאשר אחד מהמתחרים יפסיד את כל כספו, למרות שלא ראו כל בעיה בתחרות עסקית לכשעצמה. עוד עולה מדברי הריטב"א בהסברו להבדל בין עני המהפך בחררה לבין יורד לאומנות חברו, שחז"ל אמרו, שבניגוד לדין עני המהפך בחררה, שיכול הקונה למצוא את מקחו גם במקומות אחרים, לכן אל לו לעקוף את חברו הנמצא בשלבים מתקדמים של הקניין, ביורד לאומנות חברו נמנעו חז"ל מלומר לבעל העסק המתחרה לנסות לפתוח עסקו במקום אחר. משום שיותר קשה לאדם להקים עסק במקום שאינו מתאים לו, מאשר לקנות חפץ מסוים במקום זה. מתוך עקרון זה מובן, מדוע בדין עני המהפך בחררה, הטענה הינה כלפי הקונה בלבד ולא כלפי המוכר, למרות שהינו שותף לכאורה לעוול שנעשה לאותו עני. משום שהמוכר למעשה מעוניין לפרנס בני ביתו, ולהפטר מסחורתו כמה שיותר מהר, ולא ראו חז"ל לנכון להקשות על המוכר יתר על המידה, ולחייב אותו לחשוב על קידומותיהם של הקונים. חז"ל אפשרו לו מרחב פעולה רחב יותר, מאשר הקונה, ולכן אינו מוגדר רשע במצב של עני המהפך בחררה, מתוך התחשבות בקושי של מציאת הפרנסה, שהינו קשה יותר ונחוץ יותר, מאשר קניית חפץ באשר הוא. נמצא ע"פ דברינו, שיש לוודא שבהקמת דוכנים של ארבעת המינים במקומות מסוימים, אין משום שבירת מטה לחמם של המתחרים לו במקומות אלו. עוד מוטל על הסוחרים הגדולים- הסיטונאים לוודא, שכל מי שנותנים לו סחורה למכור, אכן מסוגל למכור סחורה זו, ולא יפסיד את כל אשר לו, כפי שמצוי במקרים רבים בשוק זה. כ"כ מוטל על כל השותפים בשוק זה, שלא לשבור את השוק ע"י מחירים נמוכים ואינם סבירים, ובכך לשבור מטה לחמם של שאר המתחרים. כל העובר על כל המצבים הנ"ל, למעשה עובר על איסור גזל מדאורייתא כדברי החתם סופר.